

УДК 343.43

*М. М. Гуменюк**здобувач**(Національна академія СБ України)*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ ПІРАТСТВУ В УКРАЇНИ

Реалії сьогодення свідчать про те, що піратство становить потенційну загрозу національним інтересам нашої держави і тому протидія йому є важливим завданням вітчизняних правоохоронних органів. У зв'язку з цим, дослідження цього негативного явища постійно привертає увагу теоретиків та практиків, оскільки зараз цей злочин активно поширюється і видозмінюється, що підтверджує актуальність такого дослідження. Протягом останніх років громадяни України, які входили до складу екіпажів іноземних суден, неодноразово ставали жертвами піратських нападів у водах Світового океану, особливо біля берегів Африки та Південно-Східної Азії. Цим і зумовлюється надзвичайна важливість протидії піратству в цілому та запобігання цьому злочину зокрема.

Метою статті є спроба здійснення аналізу вітчизняного кримінального законодавства у сфері протидії морському піратству як потенційній загрозі у сфері державної безпеки шляхом виявлення прогалин та формування пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного законодавства в цій сфері.

На жаль, проблема протидії піратству досліджена недостатньо. Сьогодні існують лише кілька досліджень у цій сфері, проте дослідження були зроблені до прийняття чинного КК України. Після 2001 року цю

проблему вивчали: О. Бантишев, М. Будаков, І. Васильєв, В. Зінчук, В. Крутов, А. Лаврик, О. Пилявець, С. Соколюк.

Мета статті зумовлює необхідність вирішення таких **завдань**, як:

- обґрунтування необхідності дослідження з огляду на сучасний стан безпеки міжнародного судноплавства;
- виявлення прогалин у вітчизняному законодавстві, спрямованому на протидію піратству (ст. 446 КК України);
- формулювання пропозицій, щодо вдосконалення чинної норми кримінального закону України, що передбачає відповідальність за піратство.

Протидія піратству, як і будь-яким іншим негативним явищам, включає в себе виявлення, припинення та запобігання цьому суспільно-небезпечному діянню. Кримінальний кодекс України (далі – КК України) має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам (ст.1 КК України). Тож говорячи про кримінально-правові особливості протидії піратству за вітчизняним законодавством вважаємо за доцільне приділити увагу аналізу ст. 446 КК України "Піратство" та, відповідно, складу злочину "Піратство".

Відповідно до ст. 446 КК України піратством є використання з метою одержання матеріальної винагороди або іншої особистої вигоди озброєного чи незброєного судна для захоплення іншого морського чи річкового судна, застосування насильства, пограбування або інших ворожих дій щодо екіпажу чи пасажирів такого судна. Здійснення юридичного аналізу складу зазначеного злочину дозволило дійти таких висновків.

Основним безпосереднім об'єктом складу злочину "Піратство" є безпека міжнародного судноплавства, а його *додатковим обов'язковим об'єктом* можуть бути власність або життя, здоров'я, воля та гідність особи.

Предметом злочину є судно, під яким можна розуміти морський чи річковий транспортний засіб будь-якого типу, не закріплений постійно на морському (річковому) дні, включаючи судна з динамічним принципом підтримання, підводні апарати та інші плавучі засоби. Це може бути не тільки судно торговельного флоту, а й судно спеціальної державної служби (митної, санітарної тощо), або плавуча споруда, що використовується для морського промислу, розвідки і добування корисних копалин, рятування людей, захисту моря від забруднення, буксирування, здійснення гідротехнічних робіт, для наукових, навчальних, спортивних чи інших цілей, не пов'язаних безпосередньо з перевезенням пасажирів і вантажів, у т.ч. маломірне судно аматорської конструкції (катер, човен, яхта).

Потерпілими від піратства можуть бути тільки члени екіпажу або пасажирів морського чи річкового судна. Не виключається, що потерпілими від піратства можуть бути члени екіпажу військового корабля.

Об'єктивна сторона складу даного злочину може бути виражена в чотирьох формах:

1. Використання з метою одержання матеріальної винагороди або іншої особистої вигоди озброєного чи неозброєного судна для захоплення іншого морського чи річкового судна.
2. Застосування насильства щодо екіпажу чи пасажирів такого судна.
3. Пограбування екіпажу чи пасажирів такого судна.
4. Вчинення ворожих дій щодо екіпажу чи пасажирів такого судна [1].

Так, піратство виражається у використанні озброєного піратського судна, під яким слід розуміти будь-яке судно (невійськового чи

недержавного характеру, тобто судно, яке не знаходиться на службі певної держави, не має розпізнавальних знаків та прапора, і на яке встановлено палубне озброєння, стаціонарні кулемети, гранатомети, гармати, комплекси ПЗРК, ракетні установки класу "земля-земля", ручна вогнепальна та холодна зброя), а також за умови що команда такого судна чи особи, які мають над ним владу, проявили намір вчинити будь-яку з дій, визначених у ст. 101 Конвенції ООН з морського права, як піратські, тобто:

а) будь-який неправомірний акт насильства, затримання або будь-який грабіж, вчинений з особистими цілями екіпажем або пасажирами якого-небудь приватного судна або приватного літального апарата й спрямований:

1) у відкритому морі проти іншого судна або літального апарата або проти осіб або майна, що перебувають на їхньому борту;

2) проти якого-небудь судна або літального апарата, осіб або майна в місці поза юрисдикцією якої-небудь держави;

б) будь-який акт добровільної участі у використанні якого-небудь судна або літального апарата, зроблений зі знанням обставин, у силу яких судно або літальний апарат є піратським судном або літальним апаратом;

в) будь-яке діяння, що є підбурюванням або свідомим сприянням здійсненню діяння, передбаченого в підпункті "а" або "б" [2].

Захопленням морського чи річкового судна вважаються дії, спрямовані на незаконне самовільне проникнення і примусове встановлення фактичного повного або часткового контролю над судном, що є достатнім для подальшого розпорядження його долею. Захоплення судна характеризується тим, що особи, які повинні і мають право здійснювати управління ним, не допускаються до нього або виганяються, або ж відсторонюються від керування чи керують судном під примусом [3, с. 56]. Захоплення є закінченим з моменту отримання можливості

керування судном, приведення його в рух, визначення маршруту його слідування чи зупинення.

Під *насильством* при аналізі об'єктивної сторони складу злочину "Піратство" маємо на увазі застосування фізичного чи психічного впливу на членів екіпажу або пасажирів захопленого судна чи погрозу застосування такого впливу. Фізичне насильство може виражатися у нанесенні побоїв, ударів, позбавленні чи обмеженні волі, заподіянні легких та середньої тяжкості тілесних ушкоджень, погрозі вбивством тощо [3, с. 67]. Такі дії охоплюються ч. 1 ст. 446 КК України і не потребують додаткової кваліфікації. Психічним насильством є погроза застосування насильства, яке не є небезпечним для життя і яке полягає у залякуванні потерпілого (потерпілих) негайним застосуванням до нього такого фізичного насильства. Висловлюючи погрозу, морський грабіжник може конкретизувати зміст фізичного насильства (нанесення ударів, побоїв, обмеження чи позбавлення волі тощо), а може і не робити цього.

Пограбуванням під час вчинення піратського нападу є відкрите викрадення майна, що знаходиться на борту іншого морського чи річкового судна, чи заволодіння ним із застосуванням чи погрозою застосування насильства [1]. Тобто пограбування здійснюється у присутності інших осіб (екіпажу чи пасажирів судна), які розуміють протиправний характер дій винного, а злочинець, у свою чергу, усвідомлює цю обставину та завдяки застосуванню насильства чи погрозі його застосування не розраховує на будь-яку протидію вчинюваному ним діянню. Предметом такого викрадення може бути вантаж, обладнання судна (радіостанції, GPS-навігатори), майно, що належить екіпажу чи пасажирів судна (гроші, цінності, особисті речі тощо).

Поняттям "*інші ворожі дії щодо екіпажу чи пасажирів морського чи річкового судна*" охоплюються такі діяння як обстріл, підпалювання, затоплення, садіння на міліну, руйнування судна іншим чином, знищення

або пошкодження навігаційного обладнання, засобів зв'язку та управління судном, встановлення на судні пристроїв, які можуть знищити судно, завдати йому чи його вантажу шкоди або створити загрозу безпеці плавання цього судна, незаконне позбавлення волі членів екіпажу чи пасажирів, захоплення і тримання їх як заручників, здійснення контролю над судном шляхом залякування, створення загрози безпечному плаванню шляхом повідомлення завідомо недостовірних відомостей [3, с. 195-196].

Формулювання "інші ворожі дії", вважаємо, є дещо некоректним, адже за своєю природою таке злочинне діяння як піратство може і не носити ворожого характеру, оскільки пірати здійснюють свої напади, в переважній більшості з корисливою метою – з метою фінансового збагачення, отримання суспільних благ тощо. Обґрунтовується це тим, що піратство – це морський розбій; промисел, заняття [4, с. 134]. Відтак, можна говорити про матеріальний, корисливий бік суб'єктивної сторони піратства, що здійснюється завдяки вчиненню злочинних дій. Інколи морські грабіжники вчинюють напади на судна, з так званою "терористичною метою", але це також здійснюється виключно з потребою фінансового забезпечення свого існування або "на замовлення" терористичних організацій чи рухів.

Варто зазначити, що окрім піратства існує ще одна форма морського розбою – каперство, тобто напад озброєних приватних суден (інколи суден торгового флоту) воюючої держави з дозволу свого уряду на судна ворожої держави чи нейтральних країн з метою їх захоплення чи потоплення [5, с. 126]. Треба відрізнити дії каперів від піратських, насамперед виходячи з мети, якою керуються морські розбійники: у піратів – це здебільшого матеріальна основа, збагачення; у каперів – це, насамперед, виконання політичного "замовлення" із заподіяння матеріальної шкоди недружнім державам шляхом захоплення чи потоплення їх кораблів. Тому вважаємо за доцільне наголосити на

необхідності чіткого *відрізнати піратство від каперства* – партизанської діяльності на морі під час війни, яка, за певних обставин, може бути кваліфікована за ст. 438 КК України "Порушення законів та звичаїв війни".

Що ж стосується вчинення ворожих дій, то такі дії, як свідчить історія виникнення та поширення піратства, вчинюються приватними особами – каперами, які одержали дозвіл керівництва своєї держави на захоплення чи знищення суден противника чи суден певних держав [5, с. 125]. Тобто, ворожі дії – це дії вчинені під впливом вираження неприязні, ненависті чи ворожого ставлення однієї сторони до іншої. Тому пропонуємо формулювання "інші ворожі дії" замінити на "інші злочинні дії" [6, с. 146].

Говорячи про об'єктивну сторону піратства, увагу також потрібно звертати на те, що обов'язковою ознакою цього злочинного діяння є *місце* його вчинення, яке є єдиною розмежувальною ознакою між піратством та грабежем, розбоям чи бандитизмом. Адже піратство може бути вчинене лише у відкритому морі або в іншому місці за межами юрисдикції будь-якої держави [8, с. 1015]. У даному випадку не має правового значення той факт, що територія судна, яке знаходиться у відкритому морі, де-юре прирівнюється до території держави якій воно належить, оскільки піратські дії завжди починаються у відкритих водах, а закінчуватись можуть, в деяких випадках, у водах тієї чи іншої держави, куди судно вже переганяють пірати. Зауважимо, що при захопленні судна у територіальних водах певної держави вчинені дії мають кваліфікуватися за її національним законодавством про кримінальну відповідальність відповідно до конкретних обставин справи як бандитизм, грабіж, розбій чи умисне знищення майна тощо [9, с. 829]. Дану точку зору слід враховувати при розгляді питань стосовно кваліфікації нападів піратів на острови чи прибережні території.

Піратство є злочином з формальним складом і тому вважається закінченим з моменту використання озброєного чи неозброєного судна для вчинення дій, які перераховані у диспозиції ч. 1 ст. 446 КК України.

Суб'єктом складу злочину "Піратство" може бути тільки фізична особи зі складу екіпажу (капітан, інші особи командного складу і команди судна) чи пасажир будь-якого приватновласницького або прирівняного до нього морського чи річкового судна, катера або човна, віком від 16-ти років, яка діє самостійно, керуючись лише власним бажанням наживи чи збагачення. У цьому випадку не має кваліфікуючого значення приналежність судна – державне або приватне, визначальним є самостійність у прийнятті рішення до вчинення піратських дій відсутність повноважень від уряду певної держави.

Суб'єктивна сторона складу злочину "Піратство" характеризується виною у формі прямого умислу, а також спеціальною метою – одержання матеріальної винагороди або іншої особистої вигоди. Під *матеріальною винагородою* слід розуміти плату, яку отримує пірат за участь у піратських діях, у т.ч. у вигляді трофеїв, а під *іншою особистою вигодою* – вигоду матеріального характеру, що не є грошовою чи іншою матеріальною винагородою (наприклад, одержання права на судно чи яке-небудь інше майно).

Виникає питання щодо коректності і правильності вживання слова "винагорода" в диспозиції статті 446 КК України "Піратство". Адже у Великому тлумачному словнику сучасної української мови слово "винагорода" тлумачиться як "... те, що є платою за працю, винагородою за які-небудь заслуги" [7, с. 142]. Зважаючи на це, слід поміркувати над тим чи є піратство працею або заслугою, за яку слід давати винагороду чи плату. Зрозуміло, що ні! І тому пропонуємо внести відповідні зміни до диспозиції ст. 446 КК України "Піратство": вилучити із статті слово "винагорода", побудувавши частину гіпотези таким чином: "... з метою

одержання матеріальної чи іншої особистої вигоди". Адже, вигода – це те, що дає добрі наслідки в чому-небудь, якийсь зиск і тощо. [7, с. 130]. Вважаємо, що це слово буде більш коректним та влучним, коли мова йдеться про добрі (для піратів) наслідки матеріального характеру, які вони отримують при "успішному" завершенні морського розбою чи грабежу.

Кваліфікуючими ознаками злочину є вчинення його повторно, а також спричинення загибелі людей або інших тяжких наслідків. До інших тяжких *наслідків* можуть бути віднесені заподіяння потерпілому тяжких тілесних ушкоджень, значної матеріальної шкоди або затоплення чи знищення судна тощо.

Висновки. Зрозуміло, Україну ще не можна вважати державою, яка страждає від піратства, але слід зауважити, що загроза нападів піратів збільшується і від них з кожним днем потерпає все більше і більше громадян України – членів екіпажів іноземних суден, тому можна запропонувати: внести зміни до ч. 1 ст. 446 КК України, вилучивши з гіпотези даної статті слово "винагорода", побудувавши частину гіпотези таким чином: "... з метою одержання матеріальної чи іншої особистої вигоди ", а також замінити в диспозиції ст. 446 КК України словосполучення "інших ворожих дій" на "інших злочинних дій". З огляду на це пропонуємо подати ч. 1 ст. 446 КК України в такій редакції: "Піратство, тобто використання з метою одержання матеріальної чи іншої особистої вигоди озброєного чи незброєного судна для захоплення іншого морського чи річкового судна, застосування насильства, пограбування або інших злочинних дій щодо екіпажу чи пасажирів такого судна, – карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років із конфіскацією майна".

Запропоновані у статті підходи до юридичного аналізу складу злочину, передбаченого ст. 446 КК України "Піратство" не є вичерпними. Але, на нашу думку, вони дають змогу визначити основні правила та

послідовність здійснення юридичного аналізу складу даного злочину, що може стати в нагоді працівникам вітчизняних правоохоронних органів та силових структур при розробці заходів із протидії піратству на сучасному етапі.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
2. Конвенція ООН з морського права від 10 грудня 1982 р. Ратифікована Україною 3 червня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України, 1999. – № 31. – Ст. 254.
3. Марчук В.М. Основні поняття та категорії права: Навч. посіб. / В. М. Марчук, Л. В. Ніколаєва. – К. : Істина, 2001. – 144 с.
4. Новий тлумачний словник української мови у 4 т. / Укладачі: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К. : Аконіт, 2000. – Т. 2. – 438 с.
5. Новий тлумачний словник української мови у 4 т. / Укладачі: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К. : Аконіт, 2000. – Т. 3. – 432 с.
6. Бантишев О. Ф. Правові та організаційні заходи боротьби з піратством / О. Ф. Бантишев, М. М. Гуменюк // Науково-практичний журнал "Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)". – 2006. – №14. – С. 146-152.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. : Ірпінськ; ВТФ "Перун", 2005. – 1728 с.
8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка – К. : Канон, А.С.К., 2001. – 1104 с.

9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 4-те вид., перероблене та доповн. / відп. ред. С. С. Яценко. – К. : А.С.К., 2005. – 848 с.

Гуменюк М. М.

Кримінально-правові особливості протидії піратству в Україні

У статті розглянуті правові заходи протидії піратству, визначені проблемні питання запобігання і боротьби з піратством та сформульовані пропозиції щодо покращання законодавчого регламентування протидії цьому суспільно-небезпечному явищу як потенційній загрозі державній безпеці

Ключові слова: піратство, протидія піратським нападам, захоплення судна, безпека міжнародного судноплавства

Гуменюк М. Н.

Уголовно-правовые особенности противодействия пиратству в Украине

В статье рассмотрены правовые механизмы противодействия пиратству, определены проблемные вопросы противодействию пиратству и сформулированы предложения по поводу законодательного регламентирования противодействия этому социально-опасному явлению, как потенциальной угрозе для государственной безопасности

Ключевые слова: пиратство, противодействие пиратским нападениям, захват судна, безопасность международного судоходства

Humenyuk M. M.

Criminal peculiarities of piracy counteraction in Ukraine

The article is devoted to the legal measures of counteraction to piracy. The problematic aspects of prevention and struggle against piracy are determined.

The propositions to improve the legal regulation of counteraction to such socially dangerous phenomenon as a potential threat to state security are formulated

Key words: piracy, counteraction to pirate attacks, seizure of vessel, safety of international navigation